

CONTRIBUȚII PRIVITOARE LA ISTORIA RAIALEI HOTINULUI

Procesul de constituire a teritoriilor cunoscute în istoriografia română sub denumirea de „raiale” de către Imperiul Otoman pe teritoriul Principatelor Române datează din secolul al XV-lea. Cea din urmă din seria raialelor turcești care s-au creat pe pământul moldovenesc a fost raiaua Hotinului.

Existența acestor teritorii administrate direct de Poartă atât pe teritoriul Moldovei cât și a Țării Românești a ridicat o serie de probleme în fața istoriografiei române nesoluționate încă definitiv. Datorită acestui fapt, studierea uneia din aceste unități cum este raiaua Hotinului permite scoaterea în evidență și rezolvarea unor probleme care țin de acest domeniu. Examinarea apariției și evoluției raialei Hotin presupune rezolvarea unor probleme cum ar fi: formarea și întinderea raialei, statutul administrativ și economic al localităților intrate în această unitate, relațiile raialei cu ținuturile învecinate, locul ocupat în sistemul defensiv al Porții Otomane, rolul jucat de aceasta în viața internă a țării și în relațiile cu statele vecine.

Corelarea acestor date cu evoluția generală a spațiului est-carpatic permite umplerea unor goluri din mersul istoric al Țării Moldovei, în general, și al relațiilor moldo-otomane, în special.

Prin urmare, studierea din punct de vedere diacronic a raialei Hotin are o importanță aparte pentru o imagine mai completă a dezvoltării statului medieval Moldova în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea.

Nu este cunoscută încă nici o lucrare de sinteză, care ar fi avut ca obiect de studiu istoricul raialei din nordul Moldovei. Din aceste considerente, lucrarea noastră se axează mai mult pe izvoare documentare și narrative. Se impune, totuși, necesitatea relevării unor lucrări care, parțial, ating istoria respectivei raiale. Cea mai amplă lucrare existentă până la momentul actual cu referință la tema respectivă este articolul lui V. Lungu *Despre olatul Hotinului*¹. În această scriere autorul abordează succint probleme ca apariția și numărul de sate intrate în componența raialei, hotarele ei, greutatea economice apărute datorită ființării ei, întemeierea Episcopiei Hotinului și statistici referitoare la această regiune. De asemenea se cer amintite și lucrările lui N. Popescu² și Simion Reli³, care studiază acest teritoriu în timpul conflictului ruso-austro-turc din 1787–1792. Este necesar de amintit aici și o serie de lucrări ale lui N. Iorga⁴ care au ca obiect de studiu diferite perioade din istoria românilor conținând informații și pentru subiectul în cauză. Cu titlul informativ au fost parcurse și sintezele de istoria Basarabiei și Bucovinei ale lui Ion Nistor⁵. Datorită așezării raialei Hotinului la hotarele Poloniei este util de amintit și lucrarea lui Veniamin Ciobanu⁶ care are ca obiect de studiu relațiile româno-polone în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate al secolului al XIX-lea.

¹ Vasile Lungu, *Despre olatul Hotinului*, în *CI* vol. V–VII, 1932, pag. 253–290.

² M. Popescu, *Războiul ruso-austro-turc dintre 1787–1792 și ocupațiunea Principatelor române*. Extras din revista *CI*. București 1930, pag. 337–460; *Veniturile raialei Hotinului în timpul stăpânirii turcești*, București 1930, 11 p.

³ Simion Reli, *Raiaua Hotinului în timpul ocupației austriace și legăturile ei bisericești cu Episcopia Bucovinei (1798–1792)*. Extras din Revista teologică bisericească „Candela” anul XLI, nr. 1–3, Cernăuți 1930.

⁴ Nicolae Iorga, *Studii istorice asupra Chilie și Cetății Albe*, București 1899, 418 p.; *Carol al XII-lea, Petru cel Mare și Țerile noastre (1709–1714)*, București, 1910, 57 p.; *Știri despre veacul al XVIII-lea în țerile noastre, După corespondență diplomatică străină*. I–II, 1709–1812, București, 1910; *Românismul în trecutul Bucovinei, din Publicațiile Mitropoliei Bucovinei*, București 1938, 397 p.

⁵ Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*, București, 1991, 334 p.; *Istoria Bucovinei*, București, 1991, 420 p.

⁶ Veniamin Ciobanu, *Relațiile româno-polone între 1699–1848*, București, 1980, 224 p.

În istoriografia din stânga Prutului există o serie de titluri și autori care prezintă interes pentru studiul de față. În primul rând aş menţiona seria de articole iniţiate de Ion Chirtoagă⁷ cu referinţă directă la raiaua și cetatea Hotinului. Următoarea este lucrarea lui V.S. Zelenciuc⁸ ce conţine informaţii cu privire la populaţia din Moldova din stânga Prutului. O atenţie deosebită merită și articolul lui S.A. Dimitrov⁹ în care autorul ne face cunoştinţă cu un registru turcesc aflat în Biblioteca Naţională din Sofia care conţine documente despre începuturile raialei Hotin.

Referirile bibliografice fiind insuficiente, accentul principal s-a pus pe cercetarea izvoarelor istorice și narative. Teritoriul ținutului Hotin fiind sub administraţia directă a Porţii, de un real folos ne-au fost culegerile de documente întocmite de Mihail Guboglu¹⁰, Mustafa Ali Mehmed¹¹ și Valeriu Veliman¹². Nu pot fi neglijate nici colecţiile de documente întocmite de Theodor Codrescu¹³ și Eudoxiu de Hurmuzachi¹⁴ cu un conţinut documentar foarte bogat. De asemenea, merită amintite și o serie de colecţii de documente editate de Nicolae Iorga¹⁵, care sunt la fel de bogate în informaţii. Din culegerile de izvoare publicate în perioada postbelică și mai ales în ultimii ani trebuie menţionate lucrările lui Vasile Mihordea¹⁶, Gabriel Ștrempel¹⁷ precum și catalogul publicat de Filiala Arhivelor Statului din Suceava¹⁸.

În sfârșit, pentru crearea unui tablou cât mai complet referitor la problematica în cauză a fost consultată și analizată toată cronistica din acea perioadă atât din țară cât și de peste hotarele ei¹⁹.

Datorită aşezării geografice ținutul și cetatea Hotinului au avut tot timpul o situație aparte în relațiile turco-polone. Statutul lor devine și mai important în secolul al XVII-lea datorită interminabilelor conflicte între Polonia și Imperiul otoman. Acestor discordii li se pune capăt prin pacea de la Karlowitz din 1699, unde bineînțeles că n-a fost uitat nici Hotinul. Potrivit afirmațiilor lui Ioan Neculce, polonii

⁷ I. Chirtoagă, *Sozdanie Hotinskoï raii ocredrogo forposta expansiainistskoï politiki osmanskoï imperii v Vostocinoi Evropy* în „Izvestia A.N. MSSR” nr. 2, 1988 p. 71–74.

⁸ *Naselenie Hotinskih zemeli XVIII-naciale XIX în Problemă istoricescoi demografii SSSR și Cetatea Hotinului în „Destin românesc”, nr. 1995.*

⁹ V.S. Zelenciuc, *Naselenie Moldavii*, Chișinău, 1973.

¹⁰ Dimitrov S.A. *Turekhie documenty o sostoianie Hotinskoï ocrughi (nahie) v pervoi polovine XVIII b.* în „Vostocinae istociniki po istorii stran Lugo Vâstocinoi i Centralinoi Evropy, Moscova 1969, vol. II, pag. 140–160.

¹¹ Mihai Guboglu, *Catalogul documentelor turcești*, București, vol. I–II, 1960–1965, (în continuare se va cita: *Catalogul documentelor turcești*).

¹² Mustafa Ali Mehmed, *Documente turcești privind istoria României*, București, vol. I–III, 1976–1984.

¹³ Valeriu Veliman, *Relațiile româno-otomane 1711–1812. Documente turcești*, București, 1984.

¹⁴ Theodor Codrescu, *Uricarul*, vol. I–XXV, Iași, 1853–1895.

¹⁵ Eudoxiu de Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria României*, București, vol. I–XX, supliment I la volumele I–III *Documente privind istoria României (Serie nouă)* București, vol. I–IV, 1962–1974; (în continuare se va cita: Hurmuzachi, *Documente...*).

¹⁶ Nicolae Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*, București, vol. I–III 1895; (în continuare se va cita: N. Iorga, *Acte și fragmente...*); *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, București, 1902; *Documente privitoare la familia Calimachi*, (în continuare se va cita: N. Iorga, *Documente Calimachi...*), București, vol. I–II, 1902–1903, *Scrisori domnești*, Vălenii de Munte, 1912.

¹⁷ Vasile Mihordea, *Documente privind relațiile agrare în sec. al XVIII-lea*, vol. II, Moldova, București, 1966.

¹⁸ G. Ștrempel, *Catalogul manuscriselor, românești*, București, vol. I–IV, 1978–1992.

¹⁹ *Din tezaurul documentar sucevean 1393–1849*, București, 1983.

²⁰ Nicolae Costin, *Letopiseșul Țării Moldovei de la zidirea lumii la 1601 și de la 1709 la 1711*, Iași, 1976; *Ion Neculce, Opere. Letopiseșul Țării Moldovei și o sumă de cuvinte*, Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, București, 1982; Axinte Uricarul, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*, Ediție critică de Gabriel Ștrempel, București, 1994; Dan Simonescu, *Cronica anonimă a Moldovei (1661–1729)*, București, 1975; Nestor Camariano, *Cronica Ghiculeștilor, Istoria Moldovei între anii 1685–1754*, București, 1965; Nicolae Mustea, în Mihail Kogălniceanu, *Cronica României sau Letopiseșele Moldovei și Valahiei*, București, ediția a doua, 1874; Radu Greceanu, *Istoria Domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu Voievod*, București, 1970; Pseudo – Enache Kogălniceanu, *Letopiseșul Țării Moldovei de la domnia întâi și până la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat (1733–1774)*; Ioan Conta, *Letopiseșul Țării Moldovei de la a doua domnie și până la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat Voievod*, în *Cronici Moldovenești. Restituție*, București, 1987; Dionisie Eclesiarhul, *Hronograful 1764–1815*, București, 1987; Mustafa Ali Mehmed, *Cronici turcești privind Țările Române. Extrase*, vol. III. *Sfârșitul sec. XVI – începutul sec. XIX*, București, 1980.

cereau ca Poarta să nu fortifice niciodată cetatea Hotinului sau să construiască altele noi în Moldova și Țara Românească²⁰. Mai mult decât atât, la 1700, regele Poloniei trimite un nou sol la Istanbul și anume pe Rafael Leszczynski. Între altele, acesta trebuia să arate dragomanilor otomani instabilitatea la frontierele moldo-polone, din care considerente trebuia să ceară rectificarea hotarelor în folosul regatului prin includerea ținuturilor Hotin și Cernăuți în componența acestuia. Poarta Otomană nu a cedat însă și granițele au fost restabilite prin tratatul de delimitare din 14 Octombrie 1703 pe linia anterioară războiului²¹. Cu aceasta, problema fortificării cetății Hotin n-a luat sfârșit, ea fiind reluată de către diplomația polonă de fiecare dată când a fost posibil până la mijlocul secolului al XVIII-lea.

În altă ordine de idei, Imperiul Otoman, prin pacea de la Karlowitz, a fost depozat de un important punct strategic. Prîn pierderea Cameniței, turcii erau lipsiți de un important instrument de supraveghere și presiune asupra Poloniei și Principatelor Române pe de o parte, iar pe de altă parte de un important punct de observare asupra evoluției evenimentelor din Imperiile Habsburgic și Rus. Deci, *volens-nolens*, Poarta era obligată să întreprindă o serie de măsuri pentru recuperarea influenței sale în această regiune. Între măsurile de acest gen a fost, de exemplu, fortificarea în 1706 a cetății Benderului; datorită situației critice din Polonia, aceasta n-a ripostat cu nimic²². Această măsură a fost însă insuficientă. Probabil încă de pe atunci, sultanul se gândea la formarea unei noi raiale în locul celei pierdute. Hotinul, datorită așezării sale geografice, convenea cel mai bine acestei noi funcții.

Acest lucru nu s-a lăsat așteptat foarte mult, fiind realizat în câțiva ani.

Începuturile formării raialei Hotinului sunt strâns legate de campania de la Prut a lui Petru I, împăratul Rusiei. Desfășurarea și mersul campaniei fiind subiectul multor lucrări, nu ne vom opri asupra ei prea mult. Vom aminti aici doar faptul că cetatea Hotinului n-a fost angrenată în operațiuni militare. Pe tot parcursul acestor acțiuni militare, fortăreața a fost în mâinile domnului moldovean și a partidei boierești care îl susținea, deoarece aici Dimitrie Cantemir și-a ascuns soția²³. Mai mult, chiar la încheierea campaniei, pe la Hotin a trecut generalul Rönne, care asediase Brăila. Cronicile timpului arată exact că acest eveniment s-a petrecut miercuri, 18 iulie 1711, generalul rus neîntâlnind nici o opoziție²⁴.

Cu toate că la Stănilești turcii obținuseră victoria, trădarea lui Dimitrie Cantemir îi pune în gardă. Pentru preîntâmpinarea unei noi defecțiuni, otomanii au luat o serie de măsuri. Încă din 1711 sunt observate mișcări de trupe otomane spre raialele turcești și spre Hotin. Pentru reglarea acestor mișcări și apărarea de stricăciuni a principatelor române, Ahmed al III-lea, prin firman împărătesc, poruncește cadiilor, naibilor, zabiților de ieniceri aianilor și eminilor de schele să interzică celor care merg spre Hotin sau Oceacov să treacă prin Țara Românească, ei având dreptul de trecere numai pe la Isaccea²⁵. În următorul an, otomanii nu întreprind nimic față de cetatea Hotinului. În schimb, „în postul Crăciunului au venit din nou aici în țară oștile regelui Suediei și ale voievodului Halițki ca să ierneze”²⁶. Acestea au fost împărțite în ținuturile Hotin, Cernăuți, Suceava și Neamț (până la Bacău). Prezența acestor oști n-a făcut altceva decât a agravat situația Țării Moldovei, care cu un an înainte fusese jefuită de trupele otomane și tătare.

În vara anului următor, Poarta Otomană hotărăște efectuarea unei expediții militare în Polonia care avea ca scop instaurarea ca rege a lui Stanislav Leszczynski și înlăturarea influenței Imperiului Rus devenită între timp foarte puternică.

Această armată avea în fruntea sa pe hanul Caplan Ghirei, seraschierul Abdi, al Benderului, cinci pași de clasa întâi, zece de clasa a doua, apoi asiatici și șapte steaguri de egiptieni, având cu ei 150 de tunuri²⁷. În ceea ce privește numărul total de oșteni pregătiți pentru campanie nu ne este cunoscut, el

²⁰ Ioan Neculce, *op. cit.*, p. 397.

²¹ Veniamin Ciobanu, *op. cit.*, p. 34.

²² *România în relațiile internaționale. 1699–1848*, Iași, Junimea, 1986.

²³ Ioan Neculce, *op. cit.*, p. 582.

²⁴ Axintie Uricarul, *op. cit.*, p. 249. Vezi și N. Iorga, *Carol al XII-lea, Petru cel Mare și Țările noastre (1709–1714)*, p. 41.

²⁵ M. Guboglu, *op. cit.*, v. II, p. 214, nr. 717, rez.

²⁶ *Cronica Ghiculeștilor*, p. 149.

²⁷ N. Iorga, *op. cit.*, p. 52.

variind între 300 000 și 60 000 de oameni²⁸. În scurt timp însă, turcii, datorită conjuncturii create, renunță la instaurarea lui Stanislav ca rege, iar armata strânsă pentru acest scop este îndreptată spre fortificarea Hotinului. Pentru repararea cetății a primit firman și Nicolae vodă Mavrocordat. La 1 august, domnul era la Zagarancea, unde se întâlnește cu hanul tătarăsc și cu seraschierul orânduit. La Zagarancea, aceștia au stat până la 22 august, așteptând venirea tuturor pașilor. De aici toată oastea a purces pe Prut în sus și la 28 august au ajuns la Hotin, începând toți odată lucrul²⁹. Pe lângă armata turcă orânduită pentru refacerea cetății, mari eforturi economice au fost impuse și Țărilor Române. Datorită informațiilor păstrate în cronica lui Radu Greceanu, știm că Constantin Brâncoveanu a fost obligat să trimită pentru reparația Hotinului 3 200 de salahori sub conducerea lui Iordache mare clucer, Rohe căpitanul de călărași și Neagoe, căpitan de cazaci, 200 pungi de bani, huzmet la miria împărătească și 1600 de care pentru transport, plus provizii pentru corpul de armată aflat acolo³⁰. Aproximativ la același fel de obligațiuni a fost impusă și Țara Moldovei. Afară de aceasta, însuși domnul țării a trebuit să meargă la Hotin pentru a supraveghea personal mersul lucrurilor. La 1713 august 21, acesta îi scria patriarhului Hrisant Notara despre starea nesigură a lucrurilor în Moldova și tulburările ce au răsărit din pricina zidirii Hotinului, unde el acum pleacă³¹. La 28 august, împreună cu otomanii, Nicolae Mavrocordat ajunge la Hotin unde va sta până la sfârșitul lui octombrie același an, când, la 24 ale lunii, veni un ceaș-bașa de la Istanbul cu poruncă ca Abdi pașa muhafâz și seraschier de Hotin împreună cu pașa de Brusa și beiful Misirliului cu toți misirlii și ienicerii și topcii și o sută de salahori moldoveni și 200 munteni să rămână la Hotin, iar celelalte oști să se întoarcă la locul lor de destinație³². Domnul Moldovei avea de asemenea ordin de plecare la Iași. Înainte de aceasta însă, Nicolae Mavrocordat a isprăvit un firman prin care alege la Hotin un pârcălab, după vechiul obicei, de care trebuiau să asculte moldovenii și care trebuia să observe ca aceștia să nu se înscrie în steagurile turcești³³. În afară de aceasta, la 26 octombrie, domnul emite un act de întărire mănăstirii Sfântul Ioan Botezătorul de pe malul Nistrului, lângă Hotin, prin care scutește de obligații un preot, un diacon, un țarcovnic și 10 poslușnici ce vor fi ca oameni străini³⁴. Aceste două informații demontrează o dată în plus afirmația că ținutul a devenit raia nu la 1713 ci la 1715 după cum vom arăta mai jos.

La 30 martie 1714 este emis arzul vizirului Arnaud Abdi pașa de la paza Hotinului, prin care acesta înștiința că regele Poloniei, contrar tratatului de pace, recrutează oști în apropierea cetății; din care cauză de îndată au fost trimise trupe la Hotin³⁵.

La 1714, reparațiile cetății nu erau încă terminate, Țările Române suportând în continuare cheltuieli imense datorită acestui fapt. Astfel, la 9 aprilie Ștefan Cantacuzino voievod îi scria lui Hrisan Notara, patriarhul de Constantinopol, despre faptul că din nou i s-a cerut să trimită peste o mie de salahori pentru ajutor la Hotin³⁶. Câteva luni mai târziu același voievod din nou îi scria celui menționat despre faptul că a primit pe un dregător otoman și anume pe Ceașlar Emmini, care se îndrepta spre Hotin³⁷. Circulația demnitarilor Porții spre și de la Hotin vor aduce multe necazuri domnilor Moldovei și Țării Românești, toate cheltuielile pricinuite de aceștia fiind suportate de domni.

Pe lângă cele expuse, Constantin Mavrocordat trebuia să facă față abuzurilor turcești. Astfel, la 24 iunie 1714, Ahmed al III-lea poruncește domnului Moldovei să comunice Porții numele comandanților din Hotin care trebuiau a fi pedepsiți deoarece, în pofida ordinului, recrutau oșteni moldoveni sau alți supuși nemusulmani pentru garnizoana din cetatea respectivă³⁸. Afară de aceasta, pe tot parcursul anului

²⁸ Cf. M. Guboglu, *Turekîe istociniki 1740 goda o Valahii, Moldavii i Ukraine* în „Vostocinye istociniki po istorii narodov Ţgo-vostocinoi i Centralnoi Evropy”, Moskva, vol. I, 1964, p. 157–161; Radu Greceanu, *op. cit.*, p. 209–210; *Cronica dăronimă*, p. 73, *Cronica Ghiculeștilor*, p. 169–179.

²⁹ Axinte Uricarul, *op. cit.*, p. 294.

³⁰ Radu Greceanu, *op. cit.*, p. 207–212.

³¹ E. Hurmuzaki, *Documente...*, vol. XVI, p. 537–538, nr. DXXXV.

³² Axinte Uricarul, *op. cit.*, p. 295.

³³ *Ibidem*, p. 295.

³⁴ *Din tezuurul documentar sucevean*, p. 218, nr. 655, rez.

³⁵ *Cronici turcești...*, vol. II, p. 526.

³⁶ E. Hurmuzaki, *Documente...*, vol. XVI, p. 589 pr. DLXXIX.

³⁷ *Ibidem*, p. 605–606, nr. DXC.

³⁸ V. Veliman, *op. cit.*, p. 93, nr. 15.

s-a urmărit ca toate cetele de ostași să facă legătură cu cetatea numai prin Stânca Prutului, încercând să se protejeze restul țării. Cu toate stăruințele domnului, unii treceau râul provocând o serie de stricăciuni țării³⁹. Cu tot efortul depus, lucrările pentru terminarea reparării cetății Hotinului n-au fost terminate. Acest lucru rezultă și din scrisoarea trimisă de Mustafa pașa, muhafâzul cetății Hotin, către marele vizir. El afirma că în timpul iernii pentru paza și apărarea ei în afară de oastea de la Poartă și oștenii locali nu era nevoie de altă oaste. Era însă nevoie de a mări și completa această cetate. Iarna, mai ales, erau ostași care puteau lucra la aceasta. Pe viitor, cetatea Hotinului este de o mare importanță pentru hotar. La oastea de pază din iarna anului trecut s-a adăugat acum oastea Egiptului care a fost schimbată cu o parte din cea din Rumelia și Anatolia conform firmanului⁴⁰. Același lucru rezultă și din scrisoarea voievodului muntean către Hrisant Notara în care acesta arată că pregătește alți salahori, afară de cei trimiși mai înainte să se afle acolo în slujba de iarnă a cetății⁴¹. Construcția cetății a continuat și în anul următor, informații de acest fel existând chiar din primăvară. Ștefan vodă Cantacuzino, la 20 aprilie 1715, deja îi scria patriarhului Constantinopolului că a venit un agă de la Hotin de la cârmuitorii de acolo cu firman împărătesc ca să fie trimiși cât mai iute pentru slujba cetății o mie de salahori și o sută cincizeci de căruțe⁴². Instrucțiuni de acest gen primea și domnul Moldovei. Aceste informații ne parvin dintr-o scrisoare a trimisului polon la Adrianopol, Kleowski, din 1715 august 29, în care se arată că s-au expediat porunci în Moldova pentru ca domnul să dea ce trebuie ca să isprăvească în cea mai mare grabă întăririle de la Hotin. La 26 august și ambasadorul olandez informa că la Hotin se lucra intens⁴³. De fapt, aceste lucrări au adus Moldova într-o stare dezastruoasă. Cronica timpului arăta: „Nicolae vodă domnindu aici în țară cu multe nevoi țerei, plinindu poruncile Împărăției și mai mare greu era Hotinul trebuindu salahori și menziluri și alte cheltuieli și oamenii din țară au trecut toți în olatul turcescu în ținutul Hotinului“⁴⁴. În toamna acestui an, probabil, lucrările de fortificare a Hotinului au luat sfârșit.

Următorul pas făcut de sultan a fost transformarea ținutului învecinat cetății în raia. Acest eveniment a avut loc în 1715 și nu în 1713 după cum afirmă o serie de autori⁴⁵. În favoarea opiniei noastre există o serie de dovezi. Este vorba, în primul rând de scrisoarea din 1715 martie 29 prin care Nicolai Alexandru Mavrocordat scrie lui Iosăp mare căpitan de Hotin ca să judece pe Vasilache călărașul și Căliman căpitan pentru niște vite la satul Ciabrău care este în ținutul Hotinului⁴⁶. Apoi, în Cronica Ghiculeștilor, la data de 24 octombrie 1715 există următoarea informație: „Într-acea vreme, marele vizir a trimis firman pașei de Hotin să ia sub stăpânirea cetății tot ținutul Hotin, iar Mustafa-pașa a scris către Nicolae vodă să trimită doi boieri cunoscători ai hotarelor ținutului din toate părțile. Potrivit cu această poruncă, Nicolae vodă a orânduit doi boieri care cunoșteau hotarele și orânduind și pașa agale au stabilit hotarele ținutului Hotin precum se văd astăzi. De atunci, a pierdut țara acest ținut vestit cu tot venitul lui fără însă ca haraciul țării să scadă cu ceva“⁴⁷. În aceeași ordine de idei, izvoarele turcești arată că Mustafa pașa, beilerbeul de Alep, a fost făcut serdar de Isaccea împreună cu zaimii și timarioții eialetului, și i s-a dat în grijă și paza Oceacovul și Hotinul tot în anul 1715⁴⁸. Axinte Uricarul, la rândul său, plasează transformarea ținutului Hotin în raia turcească aproximativ în aceeași perioadă cu campania otomană din Moreea⁴⁹. Știut fiind faptul că respectiva campanie a avut loc în 1715, ajungem iarăși la anul amintit mai sus. Ion Neculce nu arată anul sigur când are loc această transformare. În schimb, el

³⁹ Cronica Ghiculeștilor..., p. 181.

⁴⁰ *Catalogul documentelor turcești*, vol II, p. 216, nr. 727, (rez.).

⁴¹ E. Hurmuzaki, *Documente...*, vol. XVI, p. 642 nr. DCXVI.

⁴² *Ibidem*, p. 678–679, nr. DCXLVII.

⁴³ N. Iorga, *Știri despre veacul al XVIII-lea*, p. 15.

⁴⁴ N. Mustea, *op. cit.*, p. 53; Informații care confirmă sursele citate găsim și în Ion Neculce, *op. cit.*, p. 643, precum și în Vasile Mihordea, *op. cit.*, p. 133, nr. 56, copie.

⁴⁵ N. Mustea, *op. cit.*, p. 52 (Autorul arată că în al doilea an al domniei lui Nicolae Mavrocordat, deci la 1713, turcii au luat cetatea Hotinului și cu tot ținutul. De aceeași părere este și O.G. Lecca în *Dicționar istoric, arheologic și geografic al României*, București, 1937, p. 259).

⁴⁶ L.T. Boga, *Documente din secolul al XVIII-lea*, în „Arhivele Basarabiei“, 1930, nr. 3, p. 354.

⁴⁷ *Cronica Ghiculeștilor*, p. 189.

⁴⁸ *Cronici turcești*, vol. III, p. 222.

⁴⁹ Axinte Uricarul, *op. cit.*, p. 302.

afirmă că, un an mai târziu, turcii au luat și Cernăuții și l-au alipit raialei⁵⁰. După cum vom vedea mai jos, respectiva acțiune a avut loc în anul 1717.

Expunerea de mai sus nu lasă nici un dubiu în privința anului când ținutul Hotinului a fost transformat în raia turcească, acesta fiind 1715.

O altă problemă importantă este cea legată de teritoriul care a intrat în componența acestei noi raiale formate de turci. L.T. Boga emite ideea conform căreia această raia la început avea numai 20 de sate care asigurau aprovizionarea cetății; cu timpul însă ea s-a lărgit, ajungând până la Ciuhur⁵¹. O astfel de afirmație nu se verifică documentar. După cum am arătat în pasajul citat mai sus din *Cronica Ghiculeștilor*, în momentul transformării în raia a fost hotărnicit tot ținutul, deci nu putem vorbi despre o acaparare în timp a ținutului.

În ceea ce privește numărul de sate existent în acel moment în ținut, S.T. Dimitrov, bazându-se pe registrul aflat în Biblioteca națională din Sofia, afirmă că în momentul formării noului olat existau 93 de sate⁵². La rândul său Vasile Lungu, în statisticile sale menționează un număr de 162 de sate⁵³. Luând în considerație faptul că materialul documentar consultat atestă până la sfârșitul secolului al XVII-lea 199 de sate, dintre care 37 dispărute, și că registrul de la Sofia nu este complet conchidem că în raiaua Hotinului au intrat în jur de 160 de sate.

Odată formată această raia, pământurile și populația aflate în ea au primit un statut special la 5 iunie 1716⁵⁴. Conform acestui statut, toate pământurile aflate în hotarele olatului erau desprinse de Moldova și alipite special de cetatea Hotinului. Toate dările plătite de zimii și raiți vor fi percepute și adunate în folosul visteriei Hotinului.

Conform înaltei porunci, de pe fiecare rait, înscris în raia și care a împlinit 12 ani, începând cu primul muhareem al anului 1716 se va percepe câte un galben și un altu colectat în patru rate, darea pe suflet fiind deci luată după starea cea mai joasă. Din grâu și alte cereale se va lua desetina; de pe fiecare știubei să se ia câte patru parale în loc de desetină; de pe fiecare cap de oaie, capră, miel să se ia câte o para, iar de pe fiecare porc câte patru parale. În cazul în care raiții fugiți din aceste locuri din cauza timpurilor nesigure se vor reîntoarce, aceștia să fie scutiți de orice fel de impozit pe timp de un an. La îndeplinirea acestui termen, noii veniți vor plăti impozitele arătate mai sus. De la raiții veniți mai târziu de asemenea să nu se perceapă impozite până când ultimii nu vor strânge prima recoltă.

De asemenea, prin respectivul firman se cere să fie căutați, găsiți și readuși toți locuitorii olatului de prin toată Moldova, totodată evitându-se orice fel de abuz. Pentru crearea condițiilor favorabile de reîntoarcere a populației dispersate se cerea ca în raia să fie interzisă așezarea populației de naționalitate rusă sau polonă.

Toată populația venită trebuia să fie înregistrată în tefterdarele visteriei Hotinului, pentru a avea un control strict.

De asemenea, date importante privind darea la veniturile turcilor din raia conține și lucrarea lui Mihail Popescu⁵⁵. Între dările regulate se numără haraciul, teșchereau și menziful.

Haraciul sau darea de răscumpărare era împărțită în cinci clase: negustorii bogați, arendașii și meseriașii bogați plăteau anual câte 11 piaștri și 42 parale; ceilalți negustori și evreii arendași de cârciumi plăteau 5 piaștri și 43 parale pe an. Locuitorii de sate precum și cei săraci de la oraș plăteau câte 2 piaștri și 51 parale pe an. Preoții de la oraș și din satele mari plăteau câte șase piaștri și 6,5 parale pe an iar preoții din satele mici și diaconii câte 2 piaștri și 51 parale pe an. Țiganii căsătoriți plăteau de familie 9 piaștri și 30 parale, iar cei necăsătoriți mai mari de 13 ani plăteau 2 piaștri pe an.

Teșchereau era darea plătită de cei săraci cei ce nu puteau plăti haraciul precum și de ȋnerii mai mari de 13 ani; ea era împărțită în trei clase. Astfel, fiii de negustori, de meseriași și de arendași de

⁵⁰ Ioan Neculce, *op. cit.*, p. 642.

⁵¹ L.T. Boga, *Pazu marginii*, Chișinău, 1932, p. 7 (Aceeași părere exprimă și Ion Nistor în *Istoria Basarabiei*, p. 144).

⁵² S.T. Dimitrov, *op. cit.*, p. 140.

⁵³ V. Lungu, *op. cit.*, p. 284–290.

⁵⁴ S.T. Dimitrov, *op. cit.*, p. 149.

⁵⁵ M. Popescu, *op. cit.*, p. 4–8.

moșii plăteau 2 piaștri și 4,5 parale pe an, fiii locuitorilor de la oraș și ai evreilor arendași de cârciumi plăteau câte 1 piastru și 34,5 parale pe an și fiii locuitorilor săraci plăteau 1 piastru și 4,5 parale.

Menzilul era o dare extraordinară pentru întreținerea căilor de comunicații, a cailor de poștă și a servitorilor precum și pentru darurile diferitor dregători otomani. Satele plăteau această dare în cislă socotindu-se de fiecare familie 2–3 piaștri anual, care se strâneau de către aga de ieniceri la Sf. Gheorghe și la Mihail și Gavril.

În afară de aceste venituri, pașaua Hotinului încasa și veniturile vămii care fusese luată de turci împreună cu tot ținutul. Aceste încasări constituiau o sumă imensă, deoarece este cunoscut faptul că vama de la Hotin era una dintre cele mai importante din Moldova, deoarece pe aici trecea principala arteră comercială spre Polonia, astfel încât vistieria statului a pierdut un important izvor de venituri.

Cu toate că, după cum arătat, toate veniturile din ținut mergeau exclusiv pentru întreținerea otomanilor, Țările Române mai aveau obligații față de garnizoana din Hotin. Conform informației din scrisoarea muhafăzului de Hotin Mârza-Mehmed pașa, Moldova trebuia să achite soldele ostașilor turci în sumă de 40 617,5 guruși, obligația Țării Românești fiind de 41 000 de guruși^{55 bis}.

Odată stabilit statutul pământurilor și a oamenilor din raia, satele de aici au fost împărțite membrilor din administrația cazalei. Aceasta rezultă dintr-un firman înregistrat la cancelaria Hotinului la 7 aprilie 1717. Conform actului amintit, toate satele înregistrate în olatul de hotar al Hotinului pentru refacerea și ridicarea lor vor fi încredințate unor agi de trupe de ieniceri sau unor mumbașiri. Acestora li s-a eliberat de către vistieria raialei registrele cu satele încredințate lor, care menționează condițiile de posesie asupra satelor. Casâm-efendi a trimis defterdarul cu pecete în care se menționează aceste condiții și care se va păstra la vistierie pentru a nu se putea face schimbări⁵⁶.

În ceea ce privește conducerea noului organism format de Poartă, sandjacul de Hotin era condus de un emir sau vizir. În timp de război, când conducătorul Hotinului era numit seraschier, el era ridicat la rangul de vizir. O altă persoană importantă din conducere era cadiul. Acesta avea atribuții judecătorești. În afară de aceasta, el stabilea costul produselor alimentare, controla impozitele etc. Nu întâmplător, un timp, teritoriul raialei s-a numit cazaua de Hotin. În sfârșit, îl menționăm pe defterdar care era răspunzătorul principal al vistieriei⁵⁷. Îndatoririle acestor persoane erau bine delimitate, dar ei aveau controlul reciproc unul asupra altuia. Numirea și demiterea acestor funcționari în funcție era condiționată numai de ordinul sultanului sau al marelui vizir.

Apariția unei noi raiale pe teritoriul Țării Moldovei a impus luarea de măsuri și din partea domnului țării. Astfel, pentru curmarea abuzului din partea noilor vecini, care după cum vom vedea au fost numeroase, a fost creată căpitania Ciuhurului, iar căpitanilor de Ștefănești, Dorohoi și Cernăuți li s-au adăugat și unele atribuții ale căpitanilor de margine, însărcinați cu păstrarea ordinei⁵⁸. Chiar de la înființarea olatului însă nu s-au putut evita excesele turcești. Una din problemele apărute era migrarea populației în raia. În 1717, Mihail vodă îi scrie lui Mustafa pașa de Hotin cerând să fie restituiți oamenii Moldovei în mâna domnului. Spahii de aici însă n-au vrut să-i întoarcă spre a nu-și păgubi satele. Ei înșiși s-au adresat sultanului arătând că au primit din raiaua Moldovei 4 000 de oameni și se rugau împărăției să scoată din birul Moldovei birul acelor 4 000 de oameni. Domnul Moldovei în cele din urmă nu a obținut nici un succes⁵⁹. În același an are loc și nelegitima alipire a unei părți din ținutul Cernăuți la raiaua Hotinului. În acel an, adunându-se hotinlii, au scornit că hotarul raialei nu este cel vechi și adevărat, ci este mai îngust, pe când cel adevărat se întinde de la Prut până jos, la Nistru, și acum Hotinul are o întindere mai mică și ei n-au cu ce să trăiască. Sultanul a dat curs cererii și Mustafa pașa a alipit întreg ținutul Cernăuților până la Prut⁶⁰. Informații de acest gen găsim și în scrisoarea din 18 august 1717 adresată de Lomaca către Fleming în care se arată că au fost desprinse de Moldova 45 de sate și au fost alipite Hotinului⁶¹. Această situație n-a durat însă mult. Rășluirea a trezit indignarea atât a lui Mihai Vodă cât și a boierilor țării, care aveau proprietăți în acest ținut. După insistențele în fața sultanului, silințele lui Manolache Chiurci și cheltuirea unei sume de 10 000 de lei, după un an pământul Cernăuților a fost scos din mâinile turcilor⁶². Despre acest lucru ne dăm seama și din porunca sultanului Ahmed al

^{55 bis} *Cronici turcești*, vol. III, p. 242.

⁵⁶ S.T. Dimitrov, *op. cit.*, p. 151.

⁵⁷ I. Chirtoagă, *Sozdanie Hotinskoi rai ocerednogo forposta expansioniskoi politiki osmanscoi imperii v Vostocinoi Evropy*, în „Izvestia A.N. MSSR”, nr. 2, 1988, p. 74.

⁵⁸ L.T. Boga, *op. cit.*, p. 20.

⁵⁹ *Cronica anonimă*, p. 93.

⁶⁰ *Cronica Ghiculeștilor*, p. 229.

⁶¹ N. Iorga, *Știri despre veacul al XVIII-lea*, pt. I, p. 15.

⁶² *Cronica anonimă*, p. 94.

III-lea adresată vizirului Mârza Mehmed pașa muhafâz de Hotin, cadiului și recenzorului din Hotin pentru respectarea limitelor acestuia stabilite cu prilejul transformării sale în teritoriu otoman. Administrarea în continuare însă a ținutului Cernăuți de către noii stăpâni de la Hotin era imposibilă, deoarece aceasta ar fi impus reducerea gizei anuale a Moldovei de 65 456 guruși⁶³.

Este necesar de amintit aici și un alt fapt. Odată cu terminarea construcției cetății și formarea bazei ei materiale aceasta era folosită ca bază de acțiuni împotriva austrieșilor în războiul din 1714–1718. Pe de o parte, garnizoana Hotinului asigura paza Moldovei de atacurile catanelor nemțești, iar pe de altă parte servea ca bază de acțiuni în Transilvania. Din această cauză, la Hotin s-a aflat generalul ungar Esterhazi, unul dintre conducătorii mișcării maghiare de eliberare de sub stăpânirea austriacă fugiți în Imperiul Otoman. În vara anului 1717, Esterhazi împreună cu domnul Moldovei, cu sultanul Azamet Ghirei și cu Colceag aga în fruntea unei armate de aproximativ 20 000 de oameni organizează o campanie de incursiuni în Transilvania încununată de succes⁶⁴. Din această cauză și sub presiunea regatului polon, aliații după cum arată raportul plenipotențiarului Carlo Ruzzini către dogele Veneției, printre cereri aveau și surparea cetății Hotinului⁶⁵. Poarta însă n-a dat curs acestei cereri. Pierderea unui atât de important punct strategic pentru osmani era de neconceput.

Pacea de la Pasarowitz n-a adus schimbări în statutul și poziția raialei Hotin. În schimb, s-au făcut schimbări din interior. După cum am arătat, comandanții de corpuri din armată, din olat au primit în posesie satele de aici, administrația astfel onorându-și parțial datoria plății soldelor. Probabil acest lucru convenea posesorilor de sate deoarece în locul soldei plătite de visterie neregulat, ei își puteau asigura un venit sigur care putea să depășească suma plătită de visterie. Acest fapt însă a trezit nemulțumirea căpităniilor militare din alte cetăți de hotar. Ultimii primeau numai solda din hazna învidiindu-i pe hotineni. Pentru a evita tulburările care s-ar fi putut produce, conducerea osmană a hotărât anularea dreptului de proprietate a comandanților militari din Hotin trecându-i din nou la solde.

În legătură cu acest fapt, la 1718–1719 a fost organizată o nouă cataografiere a satelor din olatul Hotin care după aceasta au fost supuse probabil direct visteriei⁶⁶, primind statutuli obișnuit al satelor din raiale.

Cele de mai sus ne îndreptățesc să tragem o serie de concluzii. Astfel, la 1699, după pacea de la Karlowitz, Imperiul Otoman a pierdut o importantă raia, pierdere care trebuia recuperată imediat și dacă nu se putea recupera Camenița, era necesară formarea unui nou punct de reper sub formă de raia. Pentru asemenea rol convenea foarte bine Hotinul, care, pe de o parte, era plasat foarte bine geografic, iar, pe de altă parte, era cea mai puternică cetate din Moldova. Din această cauză, turcii, folosindu-se de conjunctura politică internațională creată, ocupă la 1713 cetatea Hotinului, pe care o renovează și refortifică imediat.

Pentru reconstrucția cetății au fost folosite, pe lângă oștile turcești, și forțele Principatelor Române, care au fost impuse la mari eforturi în bani, materiale de construcție și brațe de muncă.

Lucrările de refacere au durat doi ani, și în anul 1715 au fost terminate. Odată cu aceasta, tot ținutul Hotinului a fost transformat în raia. În componența raialei au intrat aproximativ 160 de sate, care aveau ca scop întreținerea garnizoanei din cetatea Hotinului. În prima fază, o parte din aceste sate au fost date în proprietate unor comandanți otomani. Acest fapt a avut ca urmare revolta unor comandanți din alte raiale, din care cauză toate satele au fost subordonate visteriei din Hotin, primind jurisdicția obișnuită a localităților din raialele turcești.

În afară de ținutul Hotin, transformat în raia, administrația otomană a încercat să aducă sub ascultarea sa și o parte din ținutul Cernăuți, fapt care însă n-a avut loc datorită opoziției din partea boierimii locale și a domnului, astfel încât raiaua Hotinului a primit definitiv configurația fostului ținut.

Odată formată, raiaua Hotinului a devenit cel mai de nord punct întărit al Imperiului Otoman, având ca funcție, pe de o parte, păstrarea influenței otomane în principatele Române, iar, pe de altă parte, urmărirea evoluției evenimentelor din Austria, Polonia și Rusia, funcții pe care le-a îndeplinit pe parcursul a aproximativ o sută de ani.

⁶³ V. Veliman, *op. cit.*, p. 125, nr. 34.

⁶⁴ N. Mustea, *op. cit.*, p. 59–77.

⁶⁵ E. Hurmuzaki, *Documentele...*, vol. IX, p. 559, nr. DCCCIII.

⁶⁶ S.T. Dimitrov, *op. cit.*, p. 142–143.